והם, 'אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה' (יחזקאל יח ב), 'מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק' (ויקרא יט לו), 'צַדִּיק מְצָרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו' (משלי יא ח). כלומר, משל הוא לשועל שרימה את הזאב ופיתהו ליכנס לחצר היהודים בערב שבת לתקן עמם בצרכי הסעודה על מנת שיאכל עמהם בשבת, וכשבא הזאב ליכנס, תקפוהו במקלות. בא הזאב להרוג את השועל, אמר לו לא הלקוך אלא מפני שאביך פעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל הנתח הטוב. אמר לו וכי בשביל מעשה אבי אני לוקה, אמר לו הן, כמאמר הכתוב 'אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה', כלומר שהאבות אכלו ענבים קודם בישולם שהם מקהים את השיניים אך לא הוקהו שיניהם, אלא שיני הבנים תקהינה. אולם בוא עמי וארוך מקום לאכול ולשבוע. בא עמו לבאר, ועל שפתו היה מוטל עץ וחבל מושכב עליו כשבשני ראשי החבל שני דליים קשורים, נכנס השועל בתוך הדלי העליון ומפני כובדו ירד למטה לבאר והדלי התחתון עלה, והיה רצונו של השועל לצאת מהבאר ולהורידך לשם את הזאב. שאלו הזאב מדוע אתה נכנס לשם, והשיבו מפני שיש שם בשר וגבינה לאכול ולשבוע, והראה לו את דמות הלבנה במים כדמות עיגול, כמין גבינה עגולה. אמר לו הזאב, היאך אני ארד, אמר לו הכנס אתה בדלי העליון, כיון שנכנס הכבידך הדלי העליון וירד, והדלי שהשועל נמצא עליו עלה. שאלו הזאב היאך אני עולה, והשיבו כמאמר הכתוב (משלי יא ח) 'צַדִּיק מְצָרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו', וכן נאמר (ויקרא יט לו) 'מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי צֶדֶק'.

הגמרא מביאה ויכוחים של כופרים עם רבן גמליאל: **אָמַר** לֵיהּ **כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֱלֹהֵיכֶם גַּנָּב הוּא, דִּכְתִיב** בבריאת האשה (בראשית ב כא), 'וַיַּפֶּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה', והיינו שהקדוש ברוך הוא לקח את הצלע ממנו בשינה כדרך הגנבים. **אָמְרָה** לֵיהּ **בְּרָתֵיהּ** – בתו של הכופר **שַׁבְקֵיהּ** – עזוב אותו, **דַּאֲנָא מַהְדְּרָנָא** לֵיהּ – שאני אחזיר לו תשובה. **אָמְרָה** לֵיהּ בתו של הכופר, **תְּנוּ לִי דּוּכְּם אֶחָד** – הביאו לי שופט אחד כדי לנקום את נקמתי. **אָמַר** לָהּ הכופר, **לָמָּה לִיךְ** – מדוע את צריכה לשופט. אמרה לו, משום **שֶׁלִּיסְטִין בָּאוּ עָלֵינוּ** הַלַּיְלָה, **וְנָטְלוּ מֵמֶנּוּ** – מאיתנו **קִיתוֹן** – צלוחית **שֶׁל פֶּסֶף** וְתַחְתֶּיהָ **הִנִּיחוּ לָנוּ קִיתוֹן שֶׁל זָהָב. אָמַר** לָהּ הכופר, **וּלְוַאי שֶׁיָּבֹא עָלֵינוּ בְּכָל יוֹם** ליסטים כזה, המניח כלי יקר של זהב תחת כלי של כסף. אמרה לו בתו, אם כך, **וכי לֹא יָפֶה הָיָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּטְלוּ מֵמֶנּוּ צֵלָע אַחַת, וְתַחַת זֶה נָתְנוּ לוֹ שִׁפְחָה לְשַׁמְּשׁוֹ. אָמַר** לָהּ הכופר, **הָכִי קָאָמְינָא** – כך כוונתי לשאול, **(אֶלָּא) לְשֶׁקְלֵיהּ בְּהֲדֵיהּ** – היה לו ליקח את הצלע ממנו בגלוי, כלומר כשהוא ער ולא כשהוא ישן. **אָמְרָה** לֵיהּ בתו, **אֲיִיתִי לִי אוּמְצָא דְּבִישְׁרָא** – הביאו לי בשר חי, **אֲיִיתִי** לָהּ – הביאו לה, **אוֹתְבָהּ תּוּתֵי בַּחְשָׁא** – הניחה את הבשר תחת הרמץ [־אפר חם] לצלותו, **אַפֵּיקְתַּהּ** – הוציאה את הבשר מהרמץ, **וַאֲמָרָה** לֵיהּ – לאביה הכופר, **אֲכוֹל מֵהַאי** – תאכל מהבשר. **אָמַר** לָהּ הכופר, **מַאיְמָא** לִי – הבשר מאוס עלי, לפי שראה בגנותו. **אָמְרָה** לֵיהּ בתו, **וְאָדָם הָרִאשׁוֹן נָמִי** – גם כן, **אִי חַיּוֹת שְׁקִילָה בְּהֲדֵיהּ** – אם הקדוש ברוך הוא היה לוקח את הצלע בפניו, **חַיָּה מַאיְמָא** לֵיהּ – היתה חוה נמאסת עליו, לפי שרואה אותה חתוכה קודם תיקונה.

אָמַר לֵיהּ **כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, יָדַעְנָא אֱלָהֵייכוּ מַאי קָא עָבֵיד** – יודע אני מה עושה אלוהיכם (וְהֵיכָן יָתֵיב – והיכן הוא יושב), והיה סבור שלא יוכל רבן גמליאל להכחישו. **אִיתְּנַגַּד וְאִיתְּנַח** – רבן גמליאל הראה את עצמו כאילו הולך למות, ונאנח. **אָמַר** לֵיהּ הכופר, **מַאי חַאי** – מה זאת, מדוע אתה נאנח. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל, לפי שבָּן **אֶחָד יֶשׁ לִי בְּכַרְכֵּי הַיָּם** – בערים שמעבר הים, **וְיֶשׁ לִי גַּיְיסָנִים עָלָיו, בָּעֵינָא דְּמַחֲוִיתְ לֵיהּ נִיהֲלִי** – רצוני שתראה לי אותו. **אָמַר** לו הכופר, **מִי יָדַעְנָא הֵיכָא נִיהוּ** – וכי יודע אני היכן הוא. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל, **דְּאִיכָּא בְּאַרְעָא לָא יָדְעַתְּ** – בני שנמצא בארץ אינך יודע היכן הוא, **דְּאִיכָּא בִּשְׁמַיָּא יָדְעַתְּ** – והקדוש ברוך הוא שנמצא בשמים וכי תדע היכן הוא.

אָמַר לֵיהּ **כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, כְּתִיב** במזמור המדבר מגדולת הקדוש ברוך הוא (תהילים קמז ד), 'מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים', **מַאי רְבוּתֵיהּ** – מה גדולה יש בזה, **אֲנָא מָצֵינָא לְמִימְנָא כּוֹכְבֵי** – גם אני יכול למנות את הכוכבים. **אַיְיתֵי חֲבוּשֵׁי** – הביא רבן גמליאל חבושים (־מין פרי), **שַׁדְיֵינְהוּ בְּאַרְבֵּילָא** – הטילם לתוך כברה, **וְקָא מַהְדַּר לְהוּ** – והיה מסבבם וחוזר ומסבבם. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל לכופר, **מְנֵינְהוּ** – מנה אותם. **אָמַר** לֵיהּ הכופר, **אוֹקְמֵינְהוּ** – העמידם על מקומם וכך אוכל לסופרם. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל, **רָקִיעַ נַמִּי הָכִי הָדְרָא** – גם הרקיע כך סובב וחוזר וסובב, והקדוש ברוך הוא מונה את הכוכבים בעת סיבובם. הגמרא מביאה לשון אחרת בשמועה זו: **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **הָכִי אָמַר** לֵיהּ: כך אמר הכופר לרבן גמליאל, **מָנֵי לִי כּוֹכְבֵי** – מנויים לי הכוכבים, כלומר יודע אני את מספרם. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל, **אִימָא לִי** – אמור לי **כַּמָּה חָוֵה וְשִׁינָּיךְ כַּמָּה חָוֵה** – כמה שינים גדולות וקטנות יש בפיך. **שְׁדָא יְדֵיהּ לְפּוּמֵיהּ** – הטיל הכופר את ידו לפיו, **וְקָא מְנֵי לְהוּ** – ומנאם. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל, **דְּאִיכָּא בְּפוּמֵיךְ לָא יָדְעַתְּ** – מה שיש בפיך אינך יודע שהרי צריך אתה למנותם, **דְּאִיכָּא בְּרִקִּיעָא יָדְעַתְּ** – וכי מה שיש בשמים אתה יודע בלא למנותם, שהרי אינך יכול למנותם.

אָמַר לֵיהּ **כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִי שֶׁבָּרָא** את **הָהָרִים לֹא בָרָא** את **הָרוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר** (עמוס ד יג) 'כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ', ומכך שנאמרו שתי לשונות משמע ששני בוראים היו, האחד נקרא 'יוצר' והשני נקרא 'בורא'. אמר לו רבן גמליאל, **אֶלָּא מֵעַתָּה** אם הסברך בפסוק נכון, האיך תסביר את מה שנאמר **גְּבִי אָדָם** הראשון, **דִּכְתִיב** (בראשית א כז) 'וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם', ונאמר גם (שם ב ז) 'וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם', וכי **הָכִי נַמִּי** – גם שם תסביר שנאמרו שתי לשונות לפי שמי **שֶׁבָּרָא** אבר **זֶה לֹא בָרָא** אבר **זֶה.** ואם תאמר שאכן כך הוא, נוח יהיה לומר כן באברים המרוחקים שבאדם, אבל לא באברים הקרובים זה לזה. שהרי **טָפַח עַל טָפַח** יֵשׁ **בֵּין בָּאָדָם וּשְׁנֵי נְקָבִים** יֵשׁ **בּוֹ** – באותו טפח, כלומר העין והאוזן שהם שני נקבים בפניו של האדם, האם תאמר שמי **שֶׁבָּרָא** אבר **זֶה לֹא בָרָא** אבר **זֶה**, משום שגם שם **נֶאֱמַר** שני לשונות שונים (תהילים צד ט), 'הַנּוֹטַע אוֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע', וכתוב בהמשך 'אִם יוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט', וכי תאמר שהיוצר והנוטע התעסקו בבריאת אותו הטפח. **אָמַר** לֵיהּ הכופר, **אִין** – כן, שני בוראים היו, אחד נטע האוזן והשני יצר העין. **אָמַר** לֵיהּ רבן גמליאל, אם כדברך, **וְכי בִּשְׁעַת הַמִּיתָה** של האדם שכל אבריו מתים ביחד, **כּוּלָּן נִתְפַּיְיסוּ** – הנוטע והיוצר הסכימו להמיתו.

הגמרא מביאה ויכוח של מכשף עם אמימר: **אָמַר** לֵיהּ **הַהוּא אַמְנוּשָׁא** – מכשף אחד **לַאֲמֵימַר, תָּא לֵיהֱוֵי כּוּלָּן לְעָמָא חַד** – בוא נהיה כולנו לעם אחד. **אָמַר** לו רבי תנחום, **לְחַיֵּי** – לחיים, כלומר מסכים אני, אבל **אָנָן דְּמָהֲלִינַן** – אנו שמלנו **לָא מָצֵינַן מֵיהֱוֵי כְּוָותַיְיכוּ** – איננו יכולים להיות כמותכם, שהרי אין לנו ערלה, אלא **אַתּוּן מָהֲלִיתוּ וֶהֱווּ כְּוָותָן** – אתם תמולו ותהיו כמונו. **אָמַר** לֵיהּ הקיסר, **מֵימַר שַׁפִּיר קָאָמְרַתְּ** – דבר יפה אמרת, **מֵיהוּ כָּל דְּזָכֵי לְמַלְכָּא** – אבל כל מי שמנצח את המלך, שמשתיקו ומביישו בכך, **לִשְׁדְיוּהִי לַבֵּיבָרָא** – דינו ליזרק למקום שיש שם חיות רעות של המלכות. **שַׁדְיוּהִי לַבֵּיבָרָא** –

המשך בעמוד עה

זרקו את רבי תנחום לחיות הרעות, וְלֹא אֲכָלוּהּ – והחיות לא אכלוהו. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא – מין אחד לקיסר, הַאי דְּלֹא אֲכָלוּהּ – מה שהחיות לא אכלוהו, מִשּׁוּם דְּלָא כָּפֵין הוּא – מפני שהחיות אינן רעבות. שַׁדְיוּהּ לֵיהּ לְדִידֵיהּ – זרקו את המין בעצמו לחיות, וַאֲכָלוּהּ – והחיות אכלוהו.

הגמרא מביאה ויכוח נוסף של כופר עם רבן גמליאל: אָמַר לֵיהּ כּוֹפֵר לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲמָרִיתּוּ – אומרים אתם דְּכָל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שָׁרְיָא – שבכל מקום שיש עשרה אנשים מישראל השכינה שורה, ואם כן, כַּמָּה שְׁכִינְתָּא אִיכָּא – כמה שכינות יש, שהרי יש בהרבה מקומות קבוצה של עשרה מישראל. קָרֵיהּ לְשַׁמָּעְיָה – קרא רבן גמליאל לשמשו של הכופר, מָהָא בֵּיהּ בְּאַפָּתָקָא – והכהו על צווארו. אָמַר לֵיהּ רבן גמליאל לשמש, אַמַּאי עַל שִׁמְשָׁא כְּבֵיתֵיהּ דְּכוֹפֵר – מדוע זורחת השמש על ביתו של הכופר. אָמַר לֵיהּ הכופר לרבן גמליאל, שִׁמְשָׁא אַכּוּלֵּי עָלְמָא נְיָחָא – השמש זורחת על כל העולם, ולא רק על ביתי. אמר לו רבן גמליאל, מכאן תשובה לשאלתך, וּמָה אִם שִׁמְשָׁא – השמש דְּחַד מִן אַלְפֵי אַלְפֵי רִבּוֹא שַׁמָּשֵׁי דְּקָמֵי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא – שהיא אחת מתוך אלף אלפי ריבוא שמשים שלפני הקדוש ברוך הוא, נְיָחָא לְכוּלֵּי עָלְמָא – וזורחת היא על כל העולם, אם כן שְׁכִינְתָּא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא – השכינה של הקדוש ברוך הוא בעצמו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה – בודאי שהיא שורה על כל העולם.

הגמרא מביאה ויכוח של מין עם רבי אבהו: אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא – מין אחד לְרַבִּי אַבָּהוּ, אֱלֹהֵיכֶם גַּוְּוחָן הוּא – שיחק בנביאיו, דְּקָאָמַר לֵיהּ לִיחֶזְקֵאל (יחזקאל ד ד) 'וְאַתָּה שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי', וּלְאַחַר מִכֵּן כְּתִיב (שם ד ו) 'וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיָּמִנִי', ודבר זה הוא דרך שחוק. בינתיים אֲתָא הַהוּא תַּלְמִידָא – בא תלמיד אחד לרב אבהו ואָמַר לֵיהּ – לרבי אבהו, מַאי מַעֲמָא דְּשַׁבְיֵיהּ – מדוע ציוה הקדוש ברוך הוא על השמיטה. אָמַר לְהוּ – אמר רבי אבהו למין ולתלמיד, הַשְׁתָּא אֲמִינָא לְכוּ מִילְּתָא דְּשַׁוְיָא לְתַרְוַיְיהוּ – כעת אומר לכם תשובה המועילה לשתי השאלות. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, זִרְעוּ בשדות שֵׁשׁ שנים, וְהַשְׁמִיטוּ שֶׁבַע – ובשנה השביעית תשביתו את השדה מעבודה, כְּדֵי שֶׁעַל ידי כך תַּדְעוּ שֶׁהָאָרֶץ שֶׁלִּי הִיא, ולא תתגאו בשבח ארצכם ובכך תשכחו את עול מלכותי. וְהֵן – בני ישראל לֹא עָשׂוּ בֵּן, אֶלָּא חָטְאוּ, וְלכן גָּלוּ מארצם. מְנָהְגוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא, שמַלְכָּךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה – שאנשי המדינה חטאו לו, אִם המלך אַכְזָרִי הוּא, הוֹרֵג אֶת כּוּלָּן, וְאִם המלך רַחֲמָן הוּא, הוֹרֵג רק את חֲצָיִים, וְאִם המלך רַחֲמָן מְלֵא רַחֲמִים הוּא, מְיַיסֵּר רק את הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶן כִּיסּוּרִין. אַף כָּךְ נהג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שהיה מְיַיסֵּר אֶת יְחִזְקֵאל, כְּדֵי לְמָרֵק – לכפר את עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וזו התשובה גם לדברי המין, שהקדוש ברוך הוא ייסר את יחזקאל הנביא מפני שהיה גדול בדורו, ועל ידי יסוריו מתכפרים עוונותיהם של ישראל.

הגמרא מביאה עוד ויכוח של מין עם רבי אבהו: אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא – מין אחד לְרַבִּי אַבָּהוּ, אֱלֹהֵיכֶם כֹּהֵן הוּא, דִּכְתִיב (שמות כה ב) 'וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה', וכהן לא קובר מתים, ואם הוא קובר הוא צריך לטבול, ואם כן כִּי קָבְרֵיהּ לְמֹשֶׁה – לאחר שקבר הקדוש ברוך הוא את משה, בְּמַאי טָבֵיל – במה הוא טבל ליטהר. וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר בְּמַיָּא – שטבל במים, וְהָכְתִיב בנבואת הנחמה המתארת את גדולת הקדוש ברוך הוא וכוחו לגאול את ישראל (ישעיה מ יב), 'מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם', מי הוא שיודע את עומק המים כקדוש ברוך הוא שהוא כאילו מודדם באגרופו, ואם כן היכן יש מים המספיקים לו. אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, בְּנוּרָא טָבֵיל – הקדוש ברוך הוא טבל באש, דִּכְתִיב (שם סו טו) 'כִּי הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבֹא'. שאלו המין, וּמִי מָלְקָא מְטַבְּלוּתֵיהּ בְּנוּרָא – האם טבילה באש כשרה. אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, אַדְרַבָּה – היפוכו של דבר הוא, עִיקַּר טְבִילוּתֵיהּ בְּנוּרָא הוּא – עיקר טבילה היא באש, דִּכְתִיב בפרשת הגעלת כלים (במדבר לא כג), 'כֹּל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם', כלומר כל דבר שאינו יכול לבוא באש מפני שישרף, תעבירוהו במים.

הגמרא מביאה ויכוח של מין עם רבי אבינא: אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא – מין אחד לְרַבִּי אַבָּינָא, כְּתִיב (שמואל ב' ז כג) 'וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ', שבני ישראל מיוחדים משאר האומות, מַאי רְבוּתַייהוּ – ומה מעלתם גדולה מכולם, אַתּוּן נְמֵי עֲרִיכִיתוּ בַּהֲדָן – הרי אתם גם כן מעורבים בנו, דִּכְתִיב (ישעיה מ יז) 'כָּל הַגּוֹיִם כָּאַיִן נֶגְדּוֹ', שכל העמים אינם חשובים בעיני הקדוש ברוך הוא, וממה שנאמר 'כל' משמע שאף ישראל כלולים בזה. אָמַר לֵיהּ רבי אבינא למין, מְהֵידְכוּ אַהֵידוּ עָלָן – נביאים שיצאו ממכם מעידים עלינו שאנו יוצאים מן הכלל, והיינו בלעם, דִּכְתִיב בנבואת בלעם (במדבר כג ט),

'וּבְנֵיהֶם לֹא יִתְּחַשָּׁב', כלומר שכל מקום שהוזכר שם גוים אין ישראל בכלל.

הגמרא מביאה ביאור בפסוקים הנראים סותרים: רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי – הקשה סתירה בפסוקים, 'כְּתִיב (תהילים קמה ט) 'טוֹב ה' לַכֹּל', וּכְתִיב (איכה ג כה) 'טוֹב ה' לִקַּוִּיו', דהיינו רק למי שמקוה לו. ותירץ רבי אלעזר, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּרְדֵּס, כְּשֶׁהוּא מַשְׁקֶה מַשְׁקֶה אֶת כּוּלּוֹ – את העצים הטובים והרעים כאחד, מאחר וכל ההשקאה אינה אלא טורח אחד. אבל כְּשֶׁהוּא עוֹדֵר – חופר סביב העצים, אֵינוֹ עוֹדֵר אֶלָּא את העצים הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם, מאחר וטורח הוא לעדור כל עץ ועץ. והנמשל, שכך הקדוש ברוך הוא זן את הטובים ואת הרעים כאחד, שבדיבור אחד שלו מתמלא העולם בטובה, אבל ההנגה מהפורענות ותשלום השכר אינו אלא למי שקיוה לו.

שנינו במשנה (לעיל לו.): לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד חייב לומר בשבילי נברא העולם כו' שמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר (משלי יא י) 'באבוד רשעים רינה'.

הגמרא דורשת את הפסוקים בענין נפילת אחאב במלחמה עם ארם, ומבארת בזה את הפסוק הנזכר: נאמר (מלכים א' כב לו) 'וַיַּעֲבֹר חֲרִנָּה בַּמַּחֲנֶה', שעבר כרוז במחנה שהמלך מת ופסקה המלחמה. אָמַר רַב אָחָא בַּר חֲנִינָא, ממה שנאמר 'חרנה' ולא 'רנה', משמע שהיתה זו רנה מיוחדת שעתידה היתה לבוא. והיא הרנה שכבר הוזכרה בפסוק 'הַבְּאֻבוֹד רְשָׁעִים רִנָּה', כלומר בַּאֲבוֹד – כאשר ימות אַחְאָב בֶּן עָמְרִי תהיה רִנָּה, והעולם היה מצפה מתי תתקיים נבואה זו שימות אחאב ותבוא הרנה, וכשמת, עברה הרנה בפי כולם והזכירו מיתתו. מקשה הגמרא: וּמִי חָדֵי – וכי שמח קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, וְהָכְתִיב בענין יציאת יהושפט להלחם בעמונים (דברי הימים ב' כ כא), 'וַיַּעֲמֹד מְשֹׁרְרִים לַה' וּמְהַלְלִים לְהַדְרַת קֹדֶשׁ, בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאוֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ'. וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַפְּנֵי מָה נאמר רק 'הודו' לה', וְלֹא נֶאֱמַר בְּהוֹדָאָה זוֹ 'כִּי טוֹב', שמשמעותו שטוב בעיני הקדוש ברוך הוא ההודאה והשמחה. לְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים, ומכיון שנפלו רשעים במלחמה אין ראוי לומר בזה 'כי טוב'. ראיה נוספת שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים: דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב על מחנה ישראל ומחנה מצרים (שמות יד כ), 'וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה'. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שטבעו המצרים בים, בָּקְשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לוֹמַר שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲשֵׂה יָדַי טוֹבְעִין בַּיָּם, וְאֵיךְ אַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנַי. וקשה למה לגבי אחאב משמע שהקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, הוּא – הקדוש ברוך הוא בעצמו אֵינוֹ שָׂשׂ על מפלתן של הרשעים, אֲבָל את אֲחֵרִים מְשַׂיֵּשׂ – משמח במפלתן. דַּיְקָא נַמִּי – ודבר זה מדוייק גם בפסוק, דִּכְתִיב (דברים כח סג) 'כֵּן יָשִׂישׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהֵאִבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם', שישיש אחרים, וְלֹא כְּתִיב 'יָשׂוּשׂ' שהוא ישוש על כך בעצמו, שְׁמַע מִינַּהּ.

הגמרא דורשת את הפסוקים שנאמרו לאחר מיתת אחאב: כתוב בפסוק (מלכים א' כב לח), 'וַיִּשְׁטֹף אֶת הָרֶכֶב עַל בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן, וַיִּלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמוֹ, וְהַזֹּנוֹת רָחָצוּ' וגו'. אָמַר רַבִּי (אֶלְעָזָר), מיתתו של אחאב גרמה לָמָרָק – להאיר את שְׁתֵּי הַחֲיוֹנוֹת – הנבואות שניבאו עליו, אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ, בְּנבואת מִיכָיְהוּ כְּתִיב (שם כב כח) 'וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא דִּבֶּר ה' בִּי', וּבְנבואת אֵלִיָּהוּ כְּתִיב (שם כא יט) 'בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּם נָבוֹת יִלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמְךָ גַּם אָתָּה', ועתה שמת אחאב והכלבים ליקקו את דמו נתקיימו שתי הנבואות. וזהו 'והזונות רחצו' שהחזיונות הוברורו. רָבָא אָמַר, 'וְהַזּוֹנוֹת רָחָצוּ', הכוונה לזוֹנוֹת מַמָּשׁ, לפי שאַחְאָב אִישׁ מְצוּיָן הָיָה – שלא אהב תשמיש, וְעָשְׂתָה לוֹ אִיזֶבֶל שְׁתֵּי צוּרֵי – צורות בדמות של זוֹנוֹת בְּמֵרְכַּבְתּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָן וְיִתְחַמֵּם, וזהו מה שנאמר בפסוק 'והזונות רחצו', שצורות הזונות נרחצו ונתלכלכו מדמו של אחאב.

הגמרא דורשת פסוק נוסף שנאמר במיתת אחאב: נאמר (שם כב לד) 'וְאִישׁ מָשַׁךְ בְּקֶשֶׁת לְתוּמּוֹ וַיַּךְ אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל'. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, שמשך לְפִי תוּמּוֹ – בתמימות, בלא שידע שהוא מלך ישראל. רָבָא אָמַר, 'לתומו' הכוונה לְתָּמֵם שְׁתֵּי חֲזִיוֹנוֹת – להשלים את שתי הנבואות, אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ וְאַחַת שֶׁל אֵלִיָּהוּ, שעל ידי הריגת אחאב נתקיימו נבואות אלו, כמבואר לעיל.

סִימָן לזכרון המימרות המובאות להלן, בענין עובדיהו: קָרְ"א – 'ויקרא אחאב אל עובדיהו', וְזָכְ"ה – 'מפני מה זכה עובדיהו לנביאות', בָּאֲוֹ"ם – 'חֲזוֹן עֹבַדְיָה, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם' (עובדיה א א).

כְּתִיב (מלכים א' יח ג) 'וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת, וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד'. שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר קְרָא – מה שייך סוף הפסוק שעובדיהו היה ירא ה', לתחילתו שאחאב קרא אל עובדיהו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר לֵיהּ אחאב לעובדיהו, בְּיַעֲקֹב כְּתִיב (בראשית ל כז) 'וַנַּחֲשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְלֶךָ', וכן בְּיוֹסֵף כְּתִיב (בראשית לט ה) 'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף'. אבל בַּיִתָא דַּהֲהוּא גַּבְרָא – ביתו של אותו האיש, כלומר של אחאב, לָא הֲוָה מְבָרֵיךְ – לא היה מבורך, שָׁמָא משום שלֹא יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה הממונה על הבית. ולכן יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד', אֲבָל מה שאין הבית מבורך הוא מחמת שביתו שֶׁל אַחְאָב אֵינוֹ מְזוּמָּן לִבְרָכָה.

הגמרא מביאה מימרא של רבי אבא על עובדיהו: אָמַר רַבִּי אַבָּא, גָּדוֹל השבח שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֹבַדְיָהוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם, דְּאִילּוּ בְּאַבְרָהָם נאמר (בראשית כב יב) 'כִּי יָרֵא אֱלֹהִים אַתָּה', וְלָא כְּתִיב 'ירא אלהים מְאֹד', וְאילו בְּעֹבַדְיָהוּ כְּתִיב (מלכים א' יח ג) 'וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד'.

הגמרא מביאה מימרא נוספת על עובדיהו: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַפְּנֵי מָה זָכָה עֹבַדְיָהוּ לִנְבִיאוּת, הרי היה גר ואין השכינה שורה אלא על המיוחסים שבישראל. אלא, מִפְּנֵי שֶׁהֶחְבִּיא מֵאָה נְבִיאִים בַּמְּעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח ד) 'וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי ה', וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים, וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וגו' וְיִכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא חֲמִשִּׁים אִישׁ – מדוע הכניס חמשים בכל מערה, ולא החביא את כולם במערה אחת. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, עובדיהו מִיַּעֲקֹב לָמַד כן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לב ט), 'וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ, וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה', שיעקב בפגישתו עם עשו חצה את מחנהו לשנים, ולכן גם עובדיהו החביא רק חצי מהאנשים בכל מערה. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, עובדיהו החביא רק חמישים איש בכל מערה, לְפִי שֶׁאֵין מְעָרָה מאותן המערות שלו מַחְזֶקֶת יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים איש.

הגמרא מביאה מימרא נוספת של רבי יצחק על עובדיהו: נאמר בנבואת עובדיהו (עובדיה א א), 'חֲזוֹן עֹבַדְיָהוּ כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם' וגו'. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא עֹבַדְיָה לֶאֱדוֹם – מדוע דווקא עובדיהו נבחר להתנבא על אדום. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא עוֹבַדְיָהוּ הַדַּר – שהיה דר בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים – אחאב ואיזבל, וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם הרעים, וְינבָא עַל עָשָׂו הָרָשָׁע שֶׁהִיא דָּר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים – יצחק ורבקה וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם הטובים. תירוץ שני: אָמַר אֲפַרְיִם מְקֻשָּׁאָה, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מְשׁוּם [בשם] רַבִּי מֵאִיר, עוֹבַדְיָה הנביא גֵּר אֲדוֹמִי הָיָה, ולכן נבחר להתנבא על אדום. וְהֵיכִי דְּאָמְרִי אינשי – וזהו מה שרגילים בני אדם לומר, 'מִינֵיהּ וּבֵיהּ אִבָּא – העץ שהוא מהיער עצמו נִיזִיל בֵּיהּ נַרְנָא – יכנס בתוך הגרזן הקוצץ את עצי היער, כלומר שהבית יד של הגרזן, נוצר מעצי היער עצמם, וכמו כן עובדיה שיצא מאדום נתנבא על רעתם. הגמרא מביאה שנאמרה אמרה זו גם על דוד, שנאמר עליו (שמואל ב' ח ב), 'וַיַּךְ אֶת מוֹאָב, וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, הֵיכִי דְּאָמְרִי אינשי 'מִינֵיהּ וּבֵיהּ אִבָּא לֵיזִיל בֵּיהּ נַרְנָא', כלומר דוד שיצא מרות המואביה הכה את מואב. כִּי אָתָא רַב דִּימִי – כשבא רב דימי מבבל לארץ ישראל אָמַר אודות מה שנתנבא עובדיה לאדום, יָרַד מְתוֹכָהּ מְסֹרָחַת – הסיר חן מתחיל מתוך הבשר ועובר לכולה, וכמו כן עובדיה שיצא מאדום נתנבא על רעת עמו, וכן דוד שיצא ממואב הכה את עמו.

המשך בעמוד קעה

אגב שהובאה דרשה בענין מואב, מביאה הגמרא דרשה בענין מישע מלך מואב: כתוב בפסוק (מלכים ב' ג כז), 'וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה עַל הַחוֹמָה'. נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בביאור הכתוב, חַד אָמַר, שהעלהו עולה לְשֵׁם שָׁמַיִם, ונתכוין לרצות את הקדוש ברוך הוא. וְחַד אָמַר, שהעלהו עולה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. מקשה הגמרא: בְּשלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שהעלהו עולה לְשֵׁם שָׁמַיִם, הַיְינוּ דִּכְתִיב (שם) בהמשך הפסוק, 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל', שאם גוי עשה כן לכבוד ה', ישראל המצווה לעבוד את הקדוש ברוך הוא בודאי שצריך לעשות את רצון ה'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שהעלהו עולה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, קשה, אַמַּאי נאמר 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל'. מתרצת הגמרא: כִּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי – הקשה סתירה בפסוקים, כְּתִיב (יחזקאל ה ז) וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם', וּכְתִיב (יחזקאל יא יב) 'וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם', שעשו כמעשיהם. ותירץ רבי יהושע בן לוי, שכוונת הפסוקים שֶׁכָּאנשים הַמְּתוּקָנִין שֶׁבָּהֶם, כעגלון מלך מואב שכיבד את הקדוש ברוך הוא, לֹא עֲשִׂיתֶם, אבל כָּאנשים הַמְקוּלְקָלִין שֶׁבָּהֶם, כמישע מלך מואב שהקריב את בנו לעבודה זרה, עֲשִׂיתֶם. וזהו הקצף שיצא על ישראל, שכאשר הקריב את בנו לעבודה זרה, נזכר להם עוונם, שהיו רגילים גם הם בכך. הגמרא מבארת במה נענשו ישראל: נאמר (מלכים ב' ג כז) 'וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל על יִשְׂרָאֵל, וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשׁוּבוּ לָאָרֶץ'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, לא נאמר 'וישובו לארצם' אלא 'וישובו לארץ', לפי שבְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרְדוּ רִשְׁעִיּוֹתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְמַדְרֵיגָה הַתַּחְתּוֹנָה – לשפלות ולתחתית, כלומר שנגזר עליהם פורענות.

לעיל הובאה דרשת רבי אבא שדרש את מילת 'מאד', הגמרא מביאה מימרא נוספת שדורשים בה תיבה זו: נאמר על אבישג השונמית (מלכים א' א ד), 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, עֲדַיִין לֹא הִגִּיעָה בִּיופִיהּ לַחֲצִי יופִי שֶׁל שָׂרָה, דִּכְתִיב על אבישג 'וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד', ומשמע שיופיה היה עד מאד וְלֹא מְאֹד בְּכָלָל, כלומר שלא היתה יפה מאד, ואילו על שרה נאמר (בראשית יב יד) 'כִּי יפה הִיא מאד'.

הדרן עלך אחד דיני ממונות